

WŁODZIMIERZ GŁODOWSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

e-mail: [wlodzimierz.glodowski@amu.edu.pl](mailto:wlodzimierz.glodowski@amu.edu.pl)

<https://orcid.org/0000-0003-1783-7045>

## **Wpływ ustaw procesowych państw zaborczych na uregulowanie skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930/1932 roku**

### **Uwagi wstępne**

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. jedną z najważniejszych spraw, którymi musiało się zająć nowe państwo, było stworzenie własnego systemu sądowego i polskich regulacji prawa. Oczywiście wymagało to znacznego nakładu działań oraz czasu koniecznego do stworzenia kompleksu projektów nowych ustaw. Powołano do tego dzieła Komisję Kodyfikacyjną, w skład której weszli znakomici polscy teoretycy i praktycy prawa. Rozwiązania wypracowywane przez Komisję stały na najwyższym poziomie i wpisywały się w tendencje europejskie<sup>1</sup>. Efektem tych działań w zakresie postępowania cywilnego był Kodeks postępowania cywilnego z 1930/1932 r. (dalej: k.p.c.)<sup>2</sup>, zawierający w Księdze trzeciej regulację problematyki sądów polubownych.

---

<sup>1</sup> A. Moniuszko, A. Rosner, *Historia polubownego rozwiązywania sporów na ziemiach polskich. Zarys problematyki* [w:] E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2018, s. 78.

<sup>2</sup> Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. RP Nr 93, poz. 802), zmienione rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1932 r., t.j. ogłoszony obwieszczeniem Ministra Sprawiedliwości z 1 grudnia 1932 r. (Dz.U. RP Nr 112, poz. 934), z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1933 r.

W regulacjach k.p.c. widać dążenie ustawodawcy do rozbudowy sądownictwa polubownego i umożliwienia rozstrzygania jak największej liczby spraw na drodze postępowania przed sądem polubownym, co miało zapewnić dynamiczny rozwój instytucji sądów polubownych. Popieranie rozwiązywania sporów przez sądy polubowne służyło ograniczeniu przewlekłości i stosunkowo wysokich kosztów postępowań prowadzonych przez sądy państwowe<sup>3</sup>.

Przy tworzeniu przepisów o sądach polubownych miano na względzie nie tylko ich wewnętrzne, ale także międzynarodowe znaczenie, co wiązało się z Konwencją o klauzulach arbitrażowych z 1923 r., według której postępowanie w sądzie polubownym miało być regulowane za pomocą układu między państwowego i ustawy kraju, na terenie którego sąd polubowny działał<sup>4</sup>. Powstanie k.p.c. z odpowiednimi regulacjami umożliwiło ratyfikację tej konwencji, co miało także znaczenie gospodarcze, ponieważ brak ratyfikacji przez Polskę (a zatem brak obowiązku uznawania przez sądy zagranicznych zapisów na sąd polubowny) istotnie utrudniał transakcje z obywatelami zagranicznymi<sup>5</sup>.

Polscy prawnicy zasadniczo popierali ideę sądownictwa polubownego, uznając za korzystne rozbudowanie zakresu jego działania i regulacji ustawowej, choć pojawiały się w tej materii także głosy ostrożnej krytyki wynikające z obaw przed dewaluacją znaczenia sądów powszechnych i utratą zaufania do zasad procesu, a nawet przyczynianiem się do upadku autorytetu państwa<sup>6</sup>.

Społeczne zainteresowanie sądami polubownymi w okresie międzywojennym było bardzo duże, o czym świadczą liczne publikacje, zarówno o charakterze naukowym, jak i praktycznym<sup>7</sup>. Rolę sądownictwa polubownego w tym okresie potwierdza także to, że w ustawodawstwie międzywojennym przyjęto rozwiązania, które przewidywały, iż w wielu sytuacjach spory miały być rozstrzygane przez niezależne od sądów powszechnych organy o charakterze sądów polubownych<sup>8</sup>. Nie były to przewi-

---

<sup>3</sup> R. Łyczek, *Problematyka sądownictwa polubownego w okresie międzywojennym – wybrane zagadnienia* [w:] W. Witkowski (red.), *W kręgu historii i współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Arturowi Korbowiczowi*, Lublin 2008, s. 165.

<sup>4</sup> *Uzasadnienie ogólne projektu kodeksu postępowania cywilnego* [w:] J.J. Litauer (red.), *Polska procedura cywilna. Projekty uchwalone przez Komisję Kodyfikacyjną. Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa o wprowadzeniu kodeksu. Ustawa o kosztach sądowych*, Warszawa 1930, s. 28.

<sup>5</sup> A. Kroński, *Kodeks sądów polubownych. Komentarz. Ustawy obowiązujące w b. zaborze rosyjskim, pruskim i austriackim, orzecznictwo Sądu Najwyższego, postanowienia szczególne o stałych sądach polubownych i urzędach rozjemczych. Konwencja międzynarodowa o sądach polubownych. Kodeks postępowania cywilnego i motywy komisji kodyfikacyjnej*, Warszawa 1931, s. 5.

<sup>6</sup> A. Moniuszko, A. Rosner, *Historia polubownego rozwiązywania sporów...*, s. 78 i literatura tam cytowana.

<sup>7</sup> Ibidem, s. 80 i literatura tam cytowana.

<sup>8</sup> R. Łyczek, *Problematyka sądownictwa polubownego...*, s. 173.

dziane kodeksem dobrowolne sądy polubowne, lecz organy tworzone na podstawie odrębnych ustaw i odpowiednio stosujące przepisy k.p.c. o sądzie polubownym.

Rozwiązania przyjęte w k.p.c. stanowią twór oryginalny i autonomiczny, jednak kodeks w dużej części powstał w wyniku recepcji regulacji procedury cywilnej w państwach zaborczych<sup>9</sup>. Wpływ ten można oceniać albo w kontekście całości uregulowań kodeksowych, albo np. tylko regulacji w Księdze trzeciej k.p.c. dotyczącej sądów polubownych, co znalazło odbicie w poglądach prezentowanych w literaturze<sup>10</sup>.

Nie wypowiadano się natomiast na temat wpływu uregulowań procesowych państw zaborczych jedynie na wycinek kodeksu zawarty w rozdziale III Księgi trzeciej, regulujący problematykę skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego (art. 503–505 k.p.c.)<sup>11</sup>. Celowe wydaje się zatem przeprowadzenie analizy wpływu poszczególnych ustaw procesowych państw zaborczych na dokonane uregulowania skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego zawarte w k.p.c.

## 1. Ustawy o postępowaniu cywilnym w państwach zaborczych

Do czasu wejścia w życie przepisów k.p.c. sądy na terenie Polski nadal orzekały w sprawach cywilnych na podstawie procedur państw zaborczych: Austrii, Niemiec i Rosji. Zastosowanie miał ponadto węgierski k.p.c. z 1911 r., który obowiązywał na polskim Spiszu i Orawie jedynie do 1922 r.<sup>12</sup>

Pierwotna austriacka ustawa sądowa z 1796 r., wielokrotnie zmieniana i uzupełniana, została zastąpiona nowym uregulowaniem postępowania cywilnego dopiero w 1895 r.<sup>13</sup> Była to ustawa o postępowaniu cywilnym w sprawach spornych z 1 sierpnia 1895 r. (dalej: p.c. austr.)<sup>14</sup>, a zawarte w niej unormowania postępowania

<sup>9</sup> P. Rylski, K. Weitz, *Wpływ rosyjskiej ustawy postępowania sądowego cywilnego z 1864 r. na polskie postępowania cywilne*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 2, s. 163.

<sup>10</sup> A. Moniuszko, A. Rosner, *Historia polubownego rozwiązywania sporów...*, s. 79 i literatura tam cytowana.

<sup>11</sup> Problematyki tej dotyczy również art. 505 zd. pierwsze k.p.c. stanowiący, że od wyroków sądu polubownego nie ma odwołania, oraz art. 510 k.p.c. określający, że ilekroć w niniejszej księdze mówi się o sądzie państwowym, to rozumie się przez to ten sąd państwowy, który byłby właściwy do rozpoznania sporu między stronami, gdyby strony nie zapisały się na sąd polubowny.

<sup>12</sup> P. Rylski, K. Weitz, *Wpływ rosyjskiej ustawy...*, s. 163.

<sup>13</sup> S. Płaza, *Historia państwa i prawa polskiego. Zarys wykładu*, cz. 2: *Polska pod zaborami*, Katowice 1971, s. 97.

<sup>14</sup> Brzmienie przepisów podaję za tłumaczeniem J. Windakiewicza: *Ustawa o postępowaniu sądowym w cywilnych sprawach spornych (Procedura cywilna) obowiązująca na ziemiach b. zaboru austriackiego tudzież na Spiszu i Orawie i ustawa zaprowadzająca procedurę cywilną (ustawa wprowadcza)*, Warszawa 1925.

przed sądem polubownym zawierały obszerną, liczącą 23 artykuły, regulację stojącą na znacznie wyższym poziomie techniki legislacyjnej niż ustawa rosyjska z 1864 r.<sup>15</sup>

W Niemczech reformę postępowania cywilnego na wzór francuski podjęto po zjednoczeniu Niemiec. W 1877 r. wydano cywilną ordynację procesową, dostosowaną do nowej organizacji sądownictwa, znowelizowaną następnie w 1898 r. dla uzgodnienia z nowym kodeksem cywilnym (BGB)<sup>16</sup>. Niemieckie postępowanie cywilne procesowe stosowane w Polsce także w okresie międzywojennym regulowała zatem ustawa postępowania cywilnego dla Cesarstwa Niemiec z dnia 30 stycznia 1877 r. (dalej: p.c. niem.)<sup>17</sup>. Ustawa ta poświęciła sądownictwu polubownemu w całości Księgę dziesiątą (§§ 1025–1048 p.c. niem.).

Na terenie byłego zaboru rosyjskiego obowiązywała rosyjska ustawa sądowego postępowania cywilnego z dnia 20 listopada 1864 r. (dalej: p.c. ros.)<sup>18</sup>. Pierwotnie na terenie Księstwa Warszawskiego i później Królestwa Polskiego obowiązywał francuski Kodeks Procedury Cywilnej z 1806 r. Został on zastąpiony w marcu 1875 r. rosyjską ustawą o procesie cywilnym z 1864 r.<sup>19</sup> To nowe prawo cywilne procesowe weszło w skład tzw. ustaw sądowych z 1864 r., dołączonych (jako tom XVI) do Zводу Prawa Cesarstwa Rosyjskiego<sup>20</sup>. Problematyka sądu polubownego uregulowana była w artykułach 1393 i 1396–1399 tej ustawy.

Rosyjskie prawo postępowania cywilnego zostało w Polsce w okresie międzywojennym znowelizowane ustawą z dnia 16 lipca 1925 r. o zmianach w urządzeniu sądownictwa, przepisach postępowania cywilnego i przepisach o kosztach sądowych, obowiązujących w b. zaborze rosyjskim<sup>21</sup>. W art. 10 ustawa ta zawierała także zmiany przepisów regulujących sądownictwo polubowne<sup>22</sup>. Nie dotyczyły one jednak problematyki skargi od wyroku sądu polubownego.

<sup>15</sup> M. Bieniak, *Sądownictwo polubowne w polskim procesie cywilnym od kodeksu postępowania cywilnego z 1930/1932 do czasów dzisiejszych*, „Palestra” 2008, nr 7–8, s. 133.

<sup>16</sup> T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2003, s. 265.

<sup>17</sup> Brzmienie przepisów podaję za: *Ustawa o postępowaniu cywilnym obowiązująca na ziemiach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (przekład urzędowy)*, Warszawa–Poznań 1932. Tłumaczenie uwzględnia istotne zmiany dokonane w porównaniu do pierwotnego tekstu ustawy.

<sup>18</sup> Brzmienie przepisów podaję za: M. Miszewski, S. Goldsztein, W. Przedpełski, W. Żywicki, O. Federowicz, S. Frankenstein-Sieczkowski, *Ustawa postępowania cywilnego obowiązująca w okręgach apelacyjnych warszawskim, lubelskim i wileńskim z przytoczeniem jurysprudenencji i ustaw związkowych oraz dodaniem przepisów dotyczących organizacji sądownictwa, tudzież skorowidza*, Warszawa 1926.

<sup>19</sup> T. Maciejewski, *Historia ustroju...*, s. 267.

<sup>20</sup> K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2008, s. 340.

<sup>21</sup> Ustawa z dnia 16 lipca 1925 r. o zmianach w urządzeniu sądownictwa, przepisach postępowania cywilnego i przepisach o kosztach sądowych, obowiązujących w b. zaborze rosyjskim (Dz.U. RP Nr 91, poz. 637).

<sup>22</sup> Szerzej o zakresie tych zmian: I. Kapłań, *Sąd polubowny (szkic porównawczy przepisów U.P.C. i K.P.C.)*, „Wileński Przegląd Prawniczy” 1932, nr 2, s. 33.

Prawo cywilne procesowe państw zaborczych do czasu wejścia w życie k.p.c. miało zastosowanie na terenach byłych zaborów. Austriacka Ordynacja procesowa z 1895 r. obowiązywała na terenie Małopolski i Śląska Cieszyńskiego, a zatem w polskich okręgach apelacyjnych krakowskim i lwowskim; niemiecka Ordynacja procesowa z 1877 r. obowiązywała w zaborze pruskim – obszar Wielkopolski, Pomorza Górnego i Górnego Śląska, co obejmowało obszary polskich okręgów apelacyjnych katowickiego, poznańskiego i toruńskiego, natomiast rosyjska ustawa sądowego postępowania cywilnego z 1864 r. była stosowana na terenie byłego Królestwa Polskiego, tj. na terenie polskich okręgów apelacyjnych warszawskiego, lubelskiego i wileńskiego.

## 2. Wyłączność skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego

Ustawodawca przyjął w k.p.c. wyłączność skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, uznając że jest to jedyny środek prawny, za pomocą którego można wzruszyć wyrok sądu polubownego. Art. 501 k.p.c. określa bowiem wyraźnie, że od wyroku sądu polubownego nie ma odwołania, co stanowi znaczne uproszczenie w stosunku do postępowania przed sądami państwowymi<sup>23</sup>. Na wyrok sądu polubownego można było wnieść jedynie skargę żądającą jego uchylenia (a to nie to samo co normalne odwołanie od wyroku sądu)<sup>24</sup>. Należy także zaznaczyć, że prawa zastosowania skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego nie można się zrzec, a zrzeczenie to nie ma żadnego skutku, gdyż jest ono nieważne<sup>25</sup>.

Zakaz z art. 501 k.p.c. dotyczy bezpośrednio wyroków sądu polubownego<sup>26</sup>, natomiast w k.p.c. przewidziana jest tylko skarga o „uchylenie” wyroku polubownego, to znaczy o odjęcie mu skuteczności<sup>27</sup>. Wyrok sądu państwowego uwzględniający skargę uchyla wyrok sądu polubownego. Skutkiem takiego wyroku stosunek prawny unormowany wyrokiem sądu polubownego wraca do stanu, w jakim znajdował

<sup>23</sup> M. Hołub, *Sądy polubowne w świetle postanowień obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego*, Rohatyn 1934, s. 6.

<sup>24</sup> J. Koredczuk, *Postępowanie przed sądem polubownym według kodeksu postępowania cywilnego z 1930 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2011, nr 3375, s. 173.

<sup>25</sup> W. Godlewski, *Austriackie prawo procesowe cywilne: podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki*, Lwów 1900, s. 504.

<sup>26</sup> O koncepcji braku tego zakazu względem postanowień sądu polubownego: N. Goldwag, *Po-stanowienia sądu polubownego. Przysługujące stronom środki prawne*, „Palestra” 1936, nr 7–8, s. 604–606.

<sup>27</sup> S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego oraz przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r.*, Dz.U. R.P. Nr 83, poz. 651, 652 z przepisami pozostającymi w związku, objaśnione na podstawie materiałów Komisji Kodyfikacyjnej Rzplitej Polskiej, z wstępem zawierającym rzut oka na proces cywilny, Kraków 1933, s. 67.

się przed wydaniem wyroku, i jak długo trwa moc zapisu, może nastąpić ponowne postępowanie przed sądem polubownym<sup>28</sup>

Do rozwiązania zawartego w art. 501 k.p.c. najbardziej zbliżona jest regulacja rosyjska stanowiąca w art. 1393 p.c. ros., że niedopuszczalna jest apelacja od wyroku sądu polubownego. Procedura rosyjska nie przewidywała zatem możliwości apelacji od wyroku sądu polubownego – ani do sądu państwowego, ani polubownego. W przeciwieństwie do tego uregulowania procedura austriacka i procedura niemiecka, również niedopuszczające możliwości apelacji do sądu państwowego, przewidywały jednocześnie apelację do apelacyjnej instancji sądu polubownego i dopiero wyrok sądu polubownego drugiej instancji był uważany za właściwy wyrok sądu polubownego<sup>29</sup>.

### 3. Podstawy skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego

Cechą charakterystyczną skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego był ściśle określony zbiór podstaw, na których można było taką skargę oprzeć, co odpowiadało enumeratywnemu wyliczeniu podstaw nadzwyczajnego środka zaskarżenia<sup>30</sup>. Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego musiała opierać się na jednej z przyczyn wymienionych w kodeksie, tj. uchylenie wyroku sądu polubownego mogło zostać orzeczone tylko w oparciu o wyrażnie taksatywnie wymienione przyczyny<sup>31</sup>.

Przedmiotem rozpoznania w tym postępowaniu mogą być tylko zarzuty (podstawa skargi) podniesione w skardze o uchylenie wyroku sądu polubownego<sup>32</sup>. Przyjmowano, że strona mogła kilkakrotnie występować ze skargą o uchylenie danego wyroku sądu polubownego, jeżeli opierała skargę na innej ustawowo dopuszczalnej podstawie i nie minął termin do zaskarżenia wyroku sądu polubownego<sup>33</sup>.

<sup>28</sup> L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego (część pierwsza) i przepisów wprowadzających Kodeks postępowania cywilnego wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi*, t. II: Art. 393–507, Kraków 1934, s. 1019.

<sup>29</sup> R. Kuratowski, *Sądownictwo polubowne. Studium teoretyczno-praktyczne z uwzględnieniem prawodawstwa, obowiązującego w trzech dzielnicach Rzeczypospolitej i polskiego Kodeksu postępowania cywilnego z roku 1930*, Kraków 1932, s. 164.

<sup>30</sup> Do podstaw skargi o wznowienie postępowania – nadzwyczajnego środka zaskarżenia – należy zresztą odwołanie w art. 503 § 1 pkt 5 k.p.c.

<sup>31</sup> S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks sądów polubownych. Przepisy księgi trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego. Poprzedzone wstępem, zawierającym rzut oka na sądownictwo polubowne i objaśnione na podstawie materiałów Komisji Kodyfikacyjnej, literatury oraz orzecznictwa sądów polskich, z przepisami o stałych sądach i komisjach polubownych i klauzulach arbitrażowych*, Kraków 1933, s. 153.

<sup>32</sup> S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego, Cz. I: Art. 1–507 z komentarzem*, Poznań 1938, s. 647.

<sup>33</sup> N. Goldwag, *Przewodnik sędziego polubownego*, Warszawa 1938, s. 78.

Podstawy skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego były z reguły natury formalnej (np. nieważność lub brak zapisu, niewysłuchanie stron, nieprzestrzeganie przepisów postępowania), jednak wyjątkowo przyczyną uchylenia wyroku sądu polubownego mogło być naruszenie prawa materialnego, lecz tylko w sytuacji, gdy treść wyroku sądu polubownego naruszała porządek publiczny lub obyczaje<sup>34</sup>. Zasadniczo więc orzeczenie polubowne nie podlegało zaczepieniu z powodu mylnego rozstrzygnięcia pod względem prawnym czy faktycznym<sup>35</sup>.

Podstawy skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego zostały w k.p.c. wymienione w art. 503 § 1 pkt 1–4, z podziałem na cztery grupy przypadków, a zatem w sytuacjach, gdy 1) nie było zapisu na sąd polubowny albo zapis był nieważny lub stracił moc, 2) stronę pozbawiono możliwości obrony swoich praw przed sądem polubownym; 3) nie zachowano przepisów o postępowaniu przed sądem polubownym, przewidzianych w zapisie lub w ustawie, co dotyczy zwłaszcza przepisów o składzie sądu, głosowaniu, wyłączeniu sędziów i o wyroku; 4) rozstrzygnięcie o zadaniach stron jest niezrozumiałe, zawiera sprzeczności, przekracza granice zapisu albo treścią swą ubliża porządkowi społecznemu lub dobrym obyczajom. Natomiast w art. 503 § 1 pkt 5 k.p.c. zawarto odwołanie do podstaw skargi o wznowienie postępowania, w związku z czym można było żądać uchylenia wyroku sądu polubownego, gdy zachodziły przyczyny stanowiące podstawę skargi o wznowienie postępowania, określone w art. 445 (właściwe podstawy restytucyjne).

Ustawa procesowa austriacka podstawy skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego określała w § 595 p.c. austr. w ośmiu przypadkach, z których ostatni zawierał odwołanie do podstaw wznowienia postępowania określonych w § 530 pkt 1–7.

Ustawa niemiecka określała z kolei wprost pięć podstaw uchylenia orzeczenia polubownego (§ 1041 pkt 1–5 p.c. niem.) oraz odsyłała w pkt 6 do określonych w § 580 ust. 1 pkt 1–6 p.c. niem. podstaw skargi restytucyjnej, przy czym podstawy z pkt 4 i 5 mogły być wyłączone wolą stron (§ 1041 ust. 2). Uregulowania te były bardzo podobne i stanowiły podstawę wypracowania treści art. 503 § 1 k.p.c.

Problematyka podstaw skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego została najbardziej lakonicznie ujęta w procedurze rosyjskiej (art. 1396 i 1397 p.c. ros.). Ze względu na skąpe uregulowania istotną rolę odgrywało w tym zakresie orzecznictwo. Przyjmowano bowiem, że wyrok sądu polubownego może zostać unieważniony również w innych wypadkach niż te wymienione w art. 1396 i 1397 p.c. ros., gdyż

<sup>34</sup> *Uzasadnienie ogólne projektu kodeksu postępowania cywilnego* [w:] T. Sikorski, *Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 1931, s. 210–211; W. Szpręga, *Sądownictwo polubowne według nowego Kodeksu Postępowania Cywilnego*, Bydgoszcz 1933, s. 52; S. Gołąb, Z. Wusatowski, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 67.

<sup>35</sup> T. Sikorski, *Kodeks postępowania...*, s. 165.

mogą wystąpić takie uchybienia, które – choć nieprzewidziane w ustawie – uniemożliwiają utrzymanie wyroku w mocy (S.C. 66–20)<sup>36</sup>.

Przepis art. 503 § 1 k.p.c. został skonstruowany jak norma bezwzględnie obowiązująca i niedopuszczająca zmian z woli stron. W myśl bowiem art. 503 § 2 k.p.c. zapis na sąd polubowny nie może zawierać zastrzeżeń sprzecznych z przepisami art. 503 k.p.c. Niemożność umownej zmiany podstaw skargi była także przewidziana we wszystkich ustawach procesowych byłych państw zaborczych. Wyjątkowo w prawie niemieckim przewidziano odwołanie do podstaw skargi restytucyjnej określonych w § 580 ust. 1 pkt 1–6 p.c. niem., przy czym podstawy wskazane w pkt 4 i 5 mogły zostać wyłączone wolą stron (§ 1041 ust. 2 p.c. niem.). Zgodnie z prawem niemieckim przyczyny uzasadniające zniesienie orzeczenia sądu polubownego należało przedstawić w postępowaniu o uzyskanie wykonalności, a tylko wyjątkowo – po wydaniu orzeczenia wykonalności – możliwa była skarga oparta na podstawach wznowienia, i to jedynie wówczas, gdy strona bez swojej winy nie mogła ich przedstawić we wcześniejszym postępowaniu<sup>37</sup>.

#### 4. Termin do wniesienia skargi

Ustawodawca w art. 504 § 1 k.p.c. przewidział termin do wniesienia skargi zasadniczo jako termin miesięczny, którego bieg rozpoczyna się od momentu doręczenia wyroku sądu polubownego. Jednak zgodnie z art. 504 § 2 k.p.c. w przypadku oparcia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego na przyczynach, które stanowią podstawę skargi o wznowienie postępowania, termin ten liczy się według przepisów o wznowieniu, a zatem zgodnie z przypadkami określonymi w art. 488 k.p.c. Przyjmowano, że strona może kilkakrotnie występować ze skargą o uchylenie wyroku sądu polubownego, jeżeli opiera skargę na innej ustawowo dopuszczalnej podstawie i jeżeli nie minął termin do zaskarżenia wyroku sądu polubownego<sup>38</sup>.

Także rosyjskie prawo cywilne procesowe przewidywało termin miesięczny do wystąpienia ze skargą, stanowiąc w art. 1398 p.c. ros., że podanie o unieważnienie wyroków sądów polubownych wnosi się w terminie miesięcznym od daty ich ogłoszenia. Z kolei w austriackim prawie cywilnym procesowym wystąpienie do sądu państwowego ze skargą o uchylenie wyroku sądu polubownego mogło nastąpić według § 596 p.c. austr. w ciągu trzech miesięcy od doręczenia orzeczenia bądź od powzięcia wiadomości o nowych faktach lub środkach dowodowych.

<sup>36</sup> M. Miszewski i in., *Ustawa postępowania cywilnego...*, s. 644.

<sup>37</sup> D.M. Allerhand, *Sąd polubowny* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem. Przedruk wyczerpanych druków z r. 1921 i 1923*, t. II, Warszawa 1928, s. 222.

<sup>38</sup> N. Goldwag, *Przewodnik sędziego...*, s. 78.

Prawo niemieckie nie знаło natomiast zasadniczo okresu do wniesienia skargi. Podstawy skargi były podnoszone jako zarzut w postępowaniu o wydanie wyroku wykonawczego do wyroku sądu polubownego. Wystąpienie zaś o wydanie takiego wyroku nie było ograniczone terminem. Z kolei zgodnie z § 1043 p.c. niem. dopiero po wydaniu wyroku wykonawczego można było żądać uchylenia wyroku sądu polubownego tylko z powodu podstawy restytucyjnej wznowienia postępowania i tylko wówczas, gdy zostałoby uwiarygodnione, że strona bez swojej winy nie była w stanie wystąpić w postępowaniu o wydanie wyroku wykonawczego z podnoszoną przyczyną uchylenia. Jedynie w tym przypadku (postępowaniu wtórnym do postępowania o wydanie wyroku wykonawczego) skarga powinna być wniesiona w ciągu miesiąca od dnia, w którym strona dowiedziała się o przyczynie uzasadniającej zniesienie orzeczenia polubownego, jednak nie przed prawomocnością wyroku wykonawczego i nie po upływie 10 lat od tego czasu<sup>39</sup>.

Co do terminu do wniesienia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego Komisja Kodyfikacyjna skorzystała zatem z rozwiązania rosyjskiego, lecz ustaliła początek biegu tego miesięcznego terminu według procedury austriackiej, tj. od dnia doręczenia wyroku sądu polubownego stronie skarżącej.

## 5. Przebieg postępowania ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego

Zgodnie z art. 505 k.p.c. postępowanie ze skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego miało się odbywać według przepisów o postępowaniu z pozwu. Skarga jako kwalifikowane pismo procesowe powinna była mieć więc wszystkie cechy pozwu (art. 206 k.p.c.)<sup>40</sup>, z uwzględnieniem specyfiki skargi, a zatem z powołaniem co najmniej jednej podstawy z katalogu zawartego w art. 503 k.p.c.

Skarga o uchylenie wyroku sądu polubownego pociągała za sobą zwykły tok postępowania, nie była bowiem ani zwyczajnym, ani nadzwyczajnym środkiem odwołania<sup>41</sup>. Wniesienie skargi do sądu państwowego inicjowało pierwszoinstancyjne postępowanie rozpoznawcze procesowe. Od zapadłego wyroku przysługiwała zatem apelacja wszczynająca postępowanie drugoinstancyjne. Doktryna i orzecznictwo przyjmowały, że dopuszczalna była także skarga kasacyjna od decyzji drugiej instancji w przedmiocie unieważnienia wyroku sądu polubownego<sup>42</sup>, a dopuszczalność ta

<sup>39</sup> D.M. Allerhand, *Sąd polubowny*, s. 223; B. Stelmachowski, *Zarys procedury cywilnej obowiązującej na ziemiach byłego zaboru pruskiego i na Górnym Śląsku*, Poznań 1928, s. 256–257.

<sup>40</sup> L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego...*, t. II, s. 1018.

<sup>41</sup> J. Skąpski, *Sąd polubowny* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej...*, t. II, s. 260.

<sup>42</sup> M. Miszewski i in., *Ustawa postępowania cywilnego...*; J.M. Rosenberg, *Kodeks sądów polubownych, Schemat – teksty ustaw, komentarze – orzecznictwo, wzory*, Warszawa 1933, s. 42.

następuje na zasadach ogólnych<sup>43</sup>. Komitet Kodyfikacyjny uznał tutaj w szczególności, że zbyt duża jest dodatkowa skarga o wykonalność wyroku i wydawanie tzw. wyroku wykonawczego według niemieckiej procedury cywilnej<sup>44</sup>.

Koncepcje przebiegu postępowania o wzruszenie orzeczenia sądu polubownego wyglądały podobnie w procedurze austriackiej i rosyjskiej, gdzie orzeczeniu temu przyznawana była natychmiastowa wykonalność, a postępowanie ze skargi inicjowało zwyczajne postępowanie sądowe<sup>45</sup>. Rozwiązanie przyjęte w k.p.c. było zatem odbiciem rozwiązań z procedury austriackiej, gdzie zgodnie z art. 596 i 597 p.c. austr. następowało zaczepienie orzeczenia sądu polubownego pozwem, na podstawie którego prowadziło się zwyczajne postępowania procesowe<sup>46</sup>, a wyjątkowo wskazana była inna droga dla orzeczeń stałych sądów polubownych.

Uregulowanie procedury rosyjskiej było w tym zakresie skromne. Zgodnie bowiem z art. 1398 p.c. ros. podanie o unieważnienie wyroków sądu polubownego wносиło się do sądu państwowego i dopiero orzecznictwo sprecyzowało, że decyzje sądu państwowego w sprawach o unieważnienie wyroków sądu polubownego mogły być skarżone w drodze instancji, nie wyłączając instancji kasacyjnej<sup>47</sup>.

W procedurze niemieckiej przyjęto natomiast koncepcję odmienną, niezaakceptowaną przez Komisję Kodyfikacyjną. Polegała ona na tym, że aby nastąpiło przymusowe wykonanie na podstawie orzeczenia sądu polubownego, konieczne było uzyskanie wyroku wykonawczego orzekającego dopuszczalność wykonania (§ 1042 ust. 1 p.c. niem.). Jedna strona składała zatem wniosek o wydanie takiego wyroku, a druga mogła podnosić przeciwko temu zarzuty. Przyczyny uzasadniające uchylenie wyroku sądu polubownego należało zatem podać w postępowaniu o uzyskanie wyroku wykonawczego, a uchylenie wyroku sądu polubownego następowało w drodze obrony przeciwko wydaniu wyroku wykonawczego (§ 1042 ust. 2 p.c. niem.). Następnie wyjątkowo w przypadku wydania klauzuli wykonalności możliwa była skarga w oparciu o przyczyny wznowienia, ale tylko w przypadku, gdy strona bez swojej winy nie mogła w poprzednim postępowaniu przedstawić danych podstaw uchylecia<sup>48</sup>. Złożenie takiej skargi następowało na podstawie § 1040 p.c. niem. Pierwotnie zatem postępowanie inicjował wniosek o wydanie wyroku wykonawczego, a skarga mogła się pojawić wyjątkowo w dalszym postępowaniu.

<sup>43</sup> S. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 651.

<sup>44</sup> S. Gołąb, *Sądy polubowne według projektu polskiej procedury cywilnej*, Warszawa 1926, s. 54.

<sup>45</sup> D.M. Allerhand, *Sąd polubowny*, s. 222.

<sup>46</sup> W. Godlewski, *Austriackie prawo procesowe cywilne...*, s. 503.

<sup>47</sup> S.C. 66-02,798-75, za: M. Miszewski i in., *Ustawa postępowania cywilnego...*; J.M. Rosenberg, *Kodeks sądów polubownych...*, s. 645.

<sup>48</sup> W. Szpręga, *Sądownictwo polubowne...*, s. 52.

## 6. Sąd właściwy do rozpoznania skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego

Skarga wnoszona była zgodnie z art. 504 § 1 k.p.c. do sądu państwowego. Właściwość tego sądu precyzował art. 506 k.p.c., stanowiący, że ilekroć w Księdze trzeciej (Sąd polubowny) mówi się o sądzie państwowym, to rozumie się ten sąd państwowy, który byłby właściwy do rozpoznania sporu między stronami, gdyby strony nie zapisały się na sąd polubowny. Właściwość sądów państwowych określały natomiast przepisy art. 9–58 k.p.c.<sup>49</sup>

Rozwiązanie to oparto na regulacjach austriackiej ustawy procesowej (§ 582 zd. 2 w związku z § 596 zd. 1), według której skargę rozpoznawał sąd uprawniony do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji, gdyby nie było zapisu na sąd polubowny. Zgodnie bowiem z §§ 592 i 582 p.c. austr. skargę o uznanie bezskuteczności wyroku sądu polubownego należało wnieść do tego sądu zwyczajnego, który byłby właściwy do przeprowadzenia sporu rozstrzygniętego wyrokiem sądu polubownego.

Właściwy z kolei do rozstrzygnięcia o bezskuteczności orzeczenia sądu polubownego według niemieckiej procedury cywilnej był – zgodnie z §§ 1045 i 1046 p.c. niem. – sąd oznaczony w zapisie, a w razie braku umownego postanowienia – sąd, który byłby właściwy do dochodzenia roszczenia, a zatem ten, który w razie braku zapisu miał orzekać w sprawie poddanej rozstrzygnięciu sądu polubownego. Ustawodawca polski w k.p.c. nie przyjął jednak w tej materii możliwości zawarcia umownej prorogacji przez strony. Natomiast według art. 1396 p.c. ros. właściwym do rozpoznania skargi był sąd, któremu przesłano oryginał wyroku sądu polubownego<sup>50</sup>.

### Uwagi podsumowujące

W literaturze międzywojennej – w odniesieniu do całokształtu regulacji zawartych w Kodeksie postępowania cywilnego – podkreślano, że postanowienia rosyjskiej procedury cywilnej (najstarszej z procedur zaborczych) miały zdecydowanie mniejszy wpływ na kształt kodeksu niż postanowienia ustaw procedury cywilnej pozostałych państw zaborczych: niemieckiej i austriackiej<sup>51</sup>. Twierdzono też, że kodeks przejął niemal całą koncepcję ustaw austriackiej i pruskiej, niewiele zresztą się różniących, a niektóre przepisy były niemal dosłownym powtórzeniem przepisów austriackich lub pruskich<sup>52</sup>.

<sup>49</sup> M. Hołub, *Sądy polubowne...*, s. 633.

<sup>50</sup> M. Allerhand, *Międzydzielnicowe prawo procesowe w państwie polskim z uwzględnieniem stosunków przejściowych*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości, Dział nieurzędowy, Dodatek do Nr 7, 8 i 9, r. 1920, s. 81.

<sup>51</sup> S. Goldstein, *Uwagi do projektu kodeksu postępowania cywilnego*, „Palestra” 1929, nr 10–11, s. 433–434.

<sup>52</sup> A. Kroński, *Kodeks sądów polubownych...*, s. 6.

Obecnie w literaturze uważa się, że redagując część Kodeksu postępowania cywilnego dotyczącą sądownictwa polubownego, odnoszono się do rozwiązań i tradycji znanych już na ziemiach polskich pod zaborem, przede wszystkim austriackich i niemieckich<sup>53</sup>, a tylko marginalnie do rosyjskiej ustawy procesowej.

Z twierdzeniem tym nie można się zgodzić w zakresie wąskiej regulacji problematyki wyroku sądu polubownego. Przedstawiona analiza dowodzi, że na regulację skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego wpływ miały wszystkie trzy ustawy procesowe byłych państw zaborczych, jednak z zastrzeżeniem, że wpływ procedury austriackiej był największy.

## BIBLIOGRAFIA

### Akty prawne

- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu Postępowania Cywilnego (Dz.U. RP Nr 112, poz. 934).  
Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. RP Nr 93, poz. 802).  
Ustawa z dnia 16 lipca 1925 r. o zmianach w urządzeniu sądownictwa, przepisach postępowania cywilnego i przepisach o kosztach sądowych, obowiązujących w b. zaborze rosyjskim (Dz.U. RP Nr 91, poz. 637).

### Źródła

- Allerhand D.M., *Sąd polubowny* [w:] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem. Przedruk wyczerpanych druków z r. 1921 i 1923*, t. II, Warszawa 1928.  
Allerhand M., *Międzydzielnicowe prawo procesowe w państwie polskim z uwzględnieniem stosunków przejściowych*, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości, Dział nieurzędowy, Dodatek do Nr 7, 8 i 9, r. 1920.  
Godlewski W., *Austriackie prawo procesowe cywilne: podręcznik systematyczny dla nauki i praktyki*, Lwów 1900.  
Goldstein S., *Uwagi do projektu kodeksu postępowania cywilnego*, „Palestra” 1929, nr 10–11, s. 433–448.  
Goldwag N., *Postanowienia sądu polubownego. Przysługujące stronom środki prawne*, „Palestra” 1936, nr 7–8, s. 601–606.  
Goldwag N., *Przewodnik sędziego polubownego*, Warszawa 1938.  
Gołąb S., *Sądy polubowne według projektu polskiej procedury cywilnej*, Warszawa 1926.  
Gołąb S., Wusatowski Z., *Kodeks postępowania cywilnego oraz przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r., Dz.U. R.P. Nr 83, poz. 651, 652 z przepisami pozostającymi w związku, objaśnione na*

<sup>53</sup> A. Moniuszko, A. Rosner, *Historia polubownego rozwiązywania sporów...*, s. 79 i literatura tam cytowana.

- podstawie materiałów Komisji Kodyfikacyjnej Rzplitej Polskiej, z wstępem zawierającym rzut oka na proces cywilny, Kraków 1933.
- Gołąb S., Wusatowski Z., *Kodeks sądów polubownych. Przepisy księgi trzeciej Kodeksu postępowania cywilnego. Poprzedzone wstępem, zawierającym rzut oka na sądownictwo polubowne i objaśnione na podstawie materiałów Komisji Kodyfikacyjnej, literatury oraz orzecznictwa sądów polskich, z przepisami o stałych sądach i komisjach polubownych i klauzulach arbitrażowych*, Kraków 1933.
- Hołub M., *Sądy polubowne w świetle postanowień obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego*, Rohatyn 1934.
- Kaplan I., *Sąd polubowny (szkic porównawczy przepisów U.P.C. i K.P.C.)*, „Wileński Przegląd Prawniczy” 1932, nr 2, s. 33–36.
- Kroński A., *Kodeks sądów polubownych. Komentarz, Ustawy obowiązujące w b. zaborze rosyjskim, pruskim i austriackim, orzecznictwo Sądu Najwyższego, postanowienia szczególne o stałych sądach polubownych i urzędach rozjemczych. Konwencja międzynarodowa o sądach polubownych. Kodeks postępowania cywilnego i motywy komisji kodyfikacyjnej*, Warszawa 1931.
- Kruszelnicki S., *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. I: Art. 1–507 z komentarzem, Poznań 1938.
- Kuratowski R., *Sądownictwo polubowne. Studium teoretyczno-praktyczne z uwzględnieniem prawodawstwa, obowiązującego w trzech dzielnicach Rzeczypospolitej i polskiego Kodeksu postępowania cywilnego z roku 1930*, Kraków 1932.
- Litauer J.J. (red.), *Polska procedura cywilna. Projekty uchwalone przez Komisję Kodyfikacyjną. Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa o wprowadzeniu kodeksu. Ustawa o kosztach sądowych*, Warszawa 1930.
- Miszewski M., Goldstein S., Przedpełski W., Żywicki W., Federowicz O., Frankenstein-Sieczkowski S., *Ustawa postępowania cywilnego obowiązująca w okręgach apelacyjnych warszawskim, lubelskim i wileńskim z przytoczeniem jurysprudencki i ustaw związkowych oraz dodaniem przepisów dotyczących organizacji sądownictwa, tudzież skorowidza*, Warszawa 1926.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego i przepisów wprowadzających kodeks postępowania cywilnego (część pierwsza) wraz z ustawami i rozporządzeniami dodatkowymi, tudzież z umowami międzynarodowymi*, t. 2: Art. 393–507, Kraków 1934.
- Rosenberg J.M., *Kodeks sądów polubownych, Schemat – teksty ustaw, komentarze – orzecznictwo, wzory*, Warszawa 1933.
- Sikorski T., *Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 1931.
- Skąpski J., *Sąd polubowny [w:] Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Polska procedura cywilna. Projekty referentów z uzasadnieniem. Przedruk wyczerpanych druków z r. 1921 i 1923, t. II*, Warszawa 1928, s. 245–260.
- Szpręga W., *Sądownictwo polubowne według nowego Kodeksu Postępowania Cywilnego*, Bydgoszcz 1933.
- Stelmachowski B., *Zarys procedury cywilnej obowiązującej na ziemiach byłego zaboru pruskiego i na Górnym Śląsku*, Poznań 1928.
- Ustawa o postępowaniu cywilnem obowiązująca na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej (przekład urzędowy)*, Warszawa–Poznań 1932.
- Windakiewicz J., *Ustawa o postępowaniu sądowem w cywilnych sprawach spornych (Procedura cywilna) obowiązująca na ziemiach b. zaboru austriackiego tudzież na Spiszu i Orawie i ustawa zaprowadzająca procedurę cywilną (ustawa wprowadcza)*, Warszawa 1925.

### Opracowania

- Bieniak M., *Sądownictwo polubowne w polskim procesie cywilnym od kodeksu postępowania cywilnego z 1930/1932 do czasów dzisiejszych*, „Palestra” 2008, nr 7–8, s. 130–146.
- Koredczuk J., *Postępowanie przed sądem polubownym według kodeksu postępowania cywilnego z 1930 roku*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2011, nr 3375, s. 159–177.
- Łyczek R., *Problematyka sądownictwa polubownego w okresie międzywojennym – wybrane zagadnienia* [w:] W. Witkowski (red.), *W kręgu historii i współczesności polskiego prawa. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Arturowi Korbowiczowi*, Lublin 2008.
- Maciejewski T., *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2003.
- Moniuszko A., Rosner A., *Historia polubownego rozwiązywania sporów na ziemiach polskich. Zarys problematyki* [w:] E. Gmurzyńska, R. Morek (red.), *Mediacje. Teoria i praktyka*, Warszawa 2018.
- Plaża S., *Historia państwa i prawa polskiego. Zarys wykładu, cz. 2: Polska pod zaborami*, Katowice 1971.
- Rylski P., Weitz K., *Wpływ rosyjskiej ustawy postępowania sądowego cywilnego z 1964 r. na polskie postępowania cywilne*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 2, s. 163–172.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2008.

### THE INFLUENCE OF THE PROCEDURAL LAWS OF THE PARTITIONING STATES ON THE REGULATION OF THE COMPLAINT FOR REVOCATION OF AN ARBITRAL AWARD IN THE POLISH CODE OF CIVIL PROCEDURE OF 1930/1932

#### Abstract

Following Poland's regaining of independence in 1918, the establishment of its own court system and Polish legal regulations was among the most pressing issues that the new state was confronted with. The result of these activities in the field of civil procedure was the Code of Civil Procedure of 1930/1932, which contained in Book Three the regulation of the issue of arbitration courts, including provisions for an action to set aside an arbitral award. The Codification Commission drew upon the solutions applied in the procedural laws of the former partitioning states – Austria, Germany, and Russia – in its work. In addition, a number of different views have been expressed in the literature about the scope of application of individual laws. An analysis of the applications of the various legislations to the regulation of individual provisions of an action to set aside an arbitral verdict makes it possible to determine that all three abovementioned procedural laws influenced the solutions applied by the legislature in the regulation of an action to set aside an arbitral verdict, with the Austrian procedural law having the greatest significance in this regard.

**Keywords:** action to set aside an arbitral award, grounds of complaint, competent court, course of proceedings, procedural law